

Araştırma

ÇOCUK YUVALARI VE YETİŞTİRME YURTLARINDA ÇALIŞAN PERSONELİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ¹

A Study About Empathetic Tendency Levels of Employees Working in the Orphanages

Abdullah ATLI*
Mustafa KUTLU**

* Öğr. Grv., İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZET

Bu araştırmada çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep ve Şanlıurfa; Doğu Anadolu Bölgesinden Van, Elazığ, Bingöl ve Malatya illerinde bulunan 11

çocuk yuvası ve 8 yetiştirme yurdunda çalışan 243 personelden oluşmuştur. Araştırmada çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyi Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" ile çeşitli kişisel niteliklerine ilişkin bilgiler ise "Kişisel Bilgi Formu" ile elde edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin cinsiyet, eğitim düzeyi, kendini algılama biçimi ve aldıkları maaşa göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin çalıştıkları kurum, yaş, medeni durum ve çocuk sahibi olup-olmamlarına göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Anahtar Sözcükler: Empati, empatik eğilim, empatik beceri, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları

ABSTRACT

In this study, the empathetic tendency levels of the staff working at nursery schools and orphanage have been examined. The sampling of the research consists of 243 staff members who work at 11 nursery schools and 8 orphanages situated in the provinces Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep and Şanlıurfa from Southeast Anatolia; Van, Elazığ, Bingöl and Malatya from Eastern Anatolia. The empathetic tendency levels of the staff working at the nursery schools and orphanages have been measured with "Empathetic Tendency Scale" developed by Dökmen (1988) and information about their different personal characteristics has been obtained by using "Personal Information Form". As a consequence of the data analysis, it has been found out that there is a significant difference in the empathetic tendency levels of the staff working at the nursery schools and orphanages regarding their sex, education level, self-perception style and the salary they get. Furthermore, it has been revealed that there is no any remarkable difference in the empathetic tendency

¹ Bu araştırma Sakarya Üniversitesinde 01-03 Eylül 2008 tarihlerinde düzenlenen "17. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde" bildiri olarak sunulmuştur.

levels of the mentioned staff members considering the institution they work at, age, marital status and whether they have children or not.

Key Words: *Empathy, empathetic tendency, empathetic skill, nursery school, orphanage*

GİRİŞ

Ülkemizde korunmaya ihtiyacı olan çocuk ve gençlerin bakımı ve korunması çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları tarafından yapılmaktadır. Söz konusu kurumlar imkânları çerçevesinde olumsuz yaşantılar geçiren çocuk ve gençlere aile sıcaklığını ve koruyuculuğunu sunmaya çalışmaktadırlar. Ancak Türkiye'deki birçok kurum gibi bu kurumlarda da personel yetersizliği ya da mevcut personelin yeterli eğitime sahip olamaması gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kısıtlı imkânlar çerçevesinde çocuk ve gençlerin sosyalleşmesinde ailenin yerini almak gibi çok ağır bir yükü üstlenen bu kurumların imkânlarının iyileştirilmesi sadece devletin değil bütün bir toplumun ortak bir tutum edinmesi ile mümkün görülmektedir.

Çocuk ve gençlerin söz konusu kurumlarda kalmaları ilk tercih değildir. Ancak bu çocuk ve gençlerin dışarıda yaşadıkları olumsuz durumlar sebebiyle korunmaya ihtiyaçları olmaktadır. Çocuk ve gençlerin maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesinin ve ihtiyaçlarının karşılanmasında söz konusu kurumlar son derece önemli görev üstlenmektedir.

Kurumlarda bakıma ihtiyaç duyan çocuk ve gençlerin fiziksel gereksinimlerinin yeterince karşılandığı söylenebilir. Ancak kişilik gelişimi açısından psikolojik gereksinimlerinin tam anlamıyla karşılandığını söylemek güç görünmektedir. İnsanın temel psikolojik

gereksinmelerinden biri, diğer insanlarla sevgi alışverişinde bulunmak, dostça ilişkiler kurabilmektir. Bunun yanında kişi içinde yaşadığı grup üyeleri tarafından kabul edilmek ve onaylanmak gereğini de duyar. Ne denli iyi düzenlenirse düzenlensin bir yuva ortamında sıcak duygular ve bedensel temas, duygusal, zihinsel ve toplumsal uyarlama ile öğrenmeyi isteklendirme eksik kalabilmektedir (Pala, 1999: 13).

Kurumlardaki çocukların çoğunun kurumlara gelmeden önce büyük problemler yaşadıklarını bu nedenle kendi yaşitlarına göre daha çok zorluk yaşadıklarını bilinmektedir. Bu yüzden bu çocuk ve gençlerde, duygusal ve davranışsal sorunların olması beklenen bir durumdur. Gençlere hizmet veren yetiştirme yurdu personelinin eğitiminde, iletişim becerileri ve özellikle de empati eğitiminin verilmesinin gerekliliği konusu oldukça önemlidir (Akay ve diğ., 2005: 64).

Çocuk bakım evlerinde büyüyen çocukların gerek kurum ortamında, gerekse yetişkinlik yıllarında gösterdikleri çeşitli gelişim gerilikleri, kişilik bozuklukları ve uyum sorunları yıllardan beri araştırmacıların özellikle dikkatini çekmiştir (Bıyıklı, 1995: 4; Bower, 1998: 230; Büyüksolak, 1995: 39; Fabrykowski, 2004: 627; Jhonson ve diğ., 1983: 1299; Kidman ve diğ., 2007: 326; Kutlu, 1992: 3; Kutlu, 1998: 29; Kutlu, 2006: 395; Olike ve diğ., 2007: 361; Serbin, 1995: 81; Sparling ve diğ., 2005: 139; Taussig ve diğ., 2001: 1). Yapılan araştırmalar genel olarak kurumda kalan çocuk ve gençlerin kurdukları sosyal ilişkilerde tedirgin oldukları, arkadaşlık ilişkilerini sürdürmekte zorluk yaşadıkları görülmektedir (Frank ve diğ., 1996: 6; Hassan ve Margooob, 2006: 50; Kutlu, 2005: 100; Margooob ve diğ., 2006: 53; Yağmurlu ve

diğ., 2005: 533). Kurum ortamı dikkate alındığında duygusal istismar ve ihmale maruz kalan çocuklarda dışavurum ve içeatım sorunları, sosyal ilişkilerde bozukluk, kendine güvende azalma, intihar davranışı ve birçok başka psikiyatrik bozukluk görülebilmektedir (Şimşek ve diğ., 2004: 2; Taner ve Gökler, 2004: 82; Tıraşçı ve Gören, 2007: 70; Topbaş, 2004: 77; Zoroğlu ve diğ., 2001: 72).

Araştırmalar; kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığını ancak duygusal ihtiyaçların karşılanmasında sorunlar yaşandığını göstermektedir. Oysaki sağlıklı ve çağdaş bir toplumun gereği, kuşkusuz çocuğun gelişiminin bir bütün olarak ele alınmasıdır. Çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması yanında duygusal ve sosyal ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Çocuk yuvalarında ve yetiştirme yurtlarında kalan çocuk ve gençlere duygusal olarak gerekli desteğin ve önemin verilmesi gerekir (Balcı, 1999: 11; Kutlu, 1992: 3; Sarper, 2001: 57).

Bazı çocuklar boşanma, anne ya da babadan birinin ölümü, ayrılık, terk, çocuğun ihmal ve istismar edilmesi gibi daha pek çok nedenlerle aile sıcaklığında büyüme olanaklarından yoksun kalmaktadırlar. Toplumun her kesiminde bu konumdaki çocuklara rastlamak mümkündür (Erim, 2001: 2). Ana ve baba figürünü temsil edecek, duygu ve düşüncelerini paylaşabilecek, olumlu ve olumsuz davranışlarına karşı mantıklı ve sürekli olarak tutarlı davranış geliştiren bireylerin yeterli olmayışı korunma ihtiyacı içinde olan çocukları olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Gürvardar, 2001: 25).

Kurum bakımı, risk altında olan çocuk ve gençler için en önemli bazende tek alternatif olduğu, kendilerini dışarıda

yaşadıkları risklerden koruyan, benzer yaşantılar geçirmiş ve kendilerini anlayan arkadaşları ile birlikte olma fırsatları açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle çocuk ve gençlerin karşılaştıkları olası travmatik yaşantıları fark edecek, koşulsuz kabul sergileyebilecek ve en önemlisi kendilerini çocuk ve gençler yerine koyarak onlarla empati kuracak kurum personeli hayati bir önem taşımaktadır.

Kişilerarası ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde pek çok unsur yer alır. Bunlardan biri de, bir kişinin diğerini anlamaya yönelik çabası olarak adlandırılan empati kavramıdır (Kapkıran, 1999: 124). Genel olarak empati, karşıdaki bireye dikkat etmek, yoğunlaşmak ve onun penceresinden bakıp duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır. Empati; sadece karşıdaki bireyin duygularını algılamak farkına varmak değil, karşıdaki kişinin duygularına etkin olarak katılmak ve ilgili olmaktır (Acar, 1994: 15; Corey, 1990: 65; Conte, 2009: 27; Dökmen, 2000: 136 ; Dryden ve Maytton, 1999: 81; Flanagan ve Flanagan, 2004: 185; Hackney ve Cormier, 2008: 51; Mercer ve diğ., 2003: 99; Soysal ve diğ., 2005: 279; Tuğrul, 1999: 15).

Kurumlarda büyüyen çocuk ve gençlerin yaşamış oldukları sorunlar gözönüne alındığında burada önemli faktörlerden birinin de kurumlarda çalışan personelin çocuklara yönelik tutum ve davranışlar olduğu görülmektedir. Kurumda çalışan personel; çeşitli nedenlerle çocukların ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve isteklerini yerine getirmekte zorluk çekmektedirler. Empatik tutum ve becerilerin ilişkilerde yapıcı ve geliştirici etkisi göz önüne alındığında kurumlarda çalışan personelin çocukların duygu

ve düşüncelerini anlamaları ve empatik eğilimlerinin kurumdaki çocukları olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri bazı değişkenlere (çalışılan kurum, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çocuk sahibi olup-olmama, çalışma süresi, çalışılan kurumdaki memnun olup-olmama, kurumdaki görev, kendini algılama biçimi ve alınan maaş) göre farklılık göstermekte midir sorusunu cevaplandırmaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada 2007-2008 yıllarında çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri bazı değişkenler bakımından değerlendirilmesi amaçlanan bir betimsel çalışmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini; Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan 19 çocuk yuvası ve 19 yetiştirme yurdu olmak üzere toplam 38 kurumda çalışan idari personel (müdür, müdür yardımcısı, memur), uzman personel (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişimci, fizyoterapist, tabip, hemşire vb.), eğitim personeli (öğretmen, çocuk eğitici vb.), yardımcı personeli (bakıcı, anne, müstahdem vb.) kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemini, evrenini temsil edebilecek nitelikte Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep ve Şanlıurfa; Doğu Anadolu Bölgesinden Van, Elazığ, Bingöl ve Malatya illerinde bulunan 11 çocuk yuvası ve 8 yetiştirme yurtlarında çalışan 243 personelden oluşmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada; araştırmanın bağımlı değişkeni olan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri hakkında veri toplamak için "Empatik Eğilim Ölçeği", bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından hazırlanan " Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği: Bu çalışmada çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında görev yapan personelin empatik eğilim düzeylerini ölçmek için Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Empatik Eğilim Ölçeği'nin amacı, kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmektir. Likert türü bir ölçek olarak hazırlanan 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınacak en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100' dür. Yirmi-dört kişilik üniversite öğrenci grubuna Dökmen (1994), benzer ölçekler geçerliliği katsayısını hesaplamak üzere, Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişisel Tercih Envanteri'nin "Duyguları Anlama Alt Ölçeği"ni uygulamış, ölçek puanları arasındaki korelasyonu .68 olarak bulmuştur. Tanrıdağ (1992) çalışmasında, Empatik Eğilim Ölçeği'nin geçerliliğini, test etmiştir. Buna göre EEÖ'nin geçerlik katsayısı ruh sağlığı hizmetlerinde çalışan personelden psikologlar için en fazla .89, sosyal hizmet uzmanları için .88 ve psikiyatristler için en fazla .83 olarak hesaplanmıştır. Empatik Eğilim Ölçeğinin güvenilirlik çalışması bu araştırma kapsamında da yapılmıştır. Ölçek, test-tekerrür test yöntemi ile üç hatta ara ile Malatya Sevgi Çocuk Yuvası ve 7-12 Atatürk Çocuk Yuvası personeline uygulanmıştır. İlk uygulama 41 personel üzerinde yapılmış, ancak bazı personelin izinde olması nedeniyle ikinci uygulamada

bunlardan 39 personele ulaşılabildiği. Çalışma sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı .69 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Araştırmacı araştırma verilerini toplamak için 8 ilde bulunan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarına giderek belirlenen ölçme araçlarını

Verilerin Analizi

Her kurum çalışanının ölçeğine bir numara verilmek suretiyle değerlendirilme alınacak olan ölçekler 1'den 243'e kadar numaralandırılmıştır. Daha sonra Empatik eğilim ölçekleri puanlanmış ve puanlar kişisel bilgi formu yanıtları ile birlikte SPSS (Statistical Package for the Social Science) paket programa yüklenmiştir. SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerde, her bağımsız değişkene ait grupların empatik eğilim puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları saptanarak elde edilen bilgilerin tablolar halinde dökümleri yapılmıştır. Araştırmada ikili gruplar için "t-testi" ; ikiden fazla olması durumunda ise öncelikle Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış, grupların empatik eğilim puanlarının aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için "Tek Yönlü Varyans Analizi" yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk,2002). Ortalamalar arası farkların önem dereceleri test edilirken tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, araştırma denencelerinin sınanması için toplanan verilerin istatistiksel analizleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo-1'deki veriler incelendiğinde; çocuk yuvalarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olmasına rağmen bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Her iki kurum çalışanlarının benzer koşullarda çalışmaları, kurumlar arası geçiş yaparak her iki kurum özelliklerine ilişkin deneyimler edinmeleri kurumlar arasında empatik eğilim düzeyi açısından farklılık olmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Tablo-2'deki veriler incelendiğinde; en yüksek empatik eğilim puan ortalaması yaşça büyük olan gruba aittir. Ancak yapılan varyans analizi sonucu çalışan personelin yaşlarına göre empatik eğilim düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Yaşça büyük olmanın deneyim kazanma ile bağlantılı olarak ilerleyen yılların empatik eğilimi artırıcı etkisi olacağı beklentisi ile hareket edilmiştir. Ayrıca yaşın ilerlemesiyle kurum personelinin kişiler arası ilişkilerde daha dikkatli ve sabırlı davranacakları, iletişime daha açık olacakları dolayısıyla empatik eğilim düzeylerinin yaşça daha küçük olan personelin empatik eğilim düzeylerinden farklı olacağı düşünülmekteydi. Ancak yaşın

Tablo 1. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalıştıkları Kuruma Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	t	p
Çocuk Yuvaları	156	71,08	8,76	1,39	<.05
Yetiştirme Yurtları	87	69,42	9,03		

Tablo 2. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Yaşına Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
25 ve altı yaş	39	69,74	10,02		
26-30 yaş	65	71,86	9,40		
31-35 yaş	32	70,75	9,36		
36-40 yaş	36	72,02	7,47	1,474	>.05
41-45 yaş	39	68,82	6,24		
46-50 yaş	21	66,66	9,76		
51 yaş ve üstü	11	72,45	9,25		

ilerlemesiyle kurumda çalışan personelin iş ve aile sorumluluklarının artması kurum personelinin ilişkilerindeki duyarlılığın azalmasına neden olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu, Aydın (1996), Çimer (1998), Günaydın (1999), İşcen (2006), Kılıç (2005), Pınar (2004), Uygun (2006), Yıldırım (2001), Yurttaş (2001), Sevimligül (2002) ve Yılmaz (2005) araştırma bulguları ile paralellik taşımaktadır. Ancak, Çıtak (1998) ve Pişmişoğlu (1997) yaş düzeyi düştükçe empatik düzeyin arttığını gösterirken; Durmuşoğlu (2001) araştırmasında yaş düzeyi arttıkça empatik düzeyin arttığını belirtmiştir.

Tablo-3'teki veriler incelendiğinde; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan kadın personelin empatik eğilim düzeyleri erkek personelin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu görülmüştür ($p < .05$). Kadınların psikolojik ve sosyal açıdan daha duyarlı oldukları bilinmektedir. Freud'a göre kadınların Oedipal dönemi daha az sorun yaşayarak atlatmaları erkeklerin ise bu dönemde daha fazla özdeşim kurma güçlüğü

çekmeleri cinsiyetler arasında empati açısından böyle bir farklılığa neden olabileceğini belirtmiştir. Freud'u takip eden diğer psikanalistler ise kadınların kendileri ve diğerleri arasındaki mesafenin görece olarak az olması nedeniyle daha paylaşımcı ve sezgisel davrandıklarını söylemektedirler (Aydın, 1996: 56). Kadınların erkeklere göre psikolojik ve sosyal yönden ilişkilerinde daha duyarlı oldukları, karşısındaki kişilerin neler düşünüp hissettiklerini anlamaya ilişkin daha çok istekli oldukları ve kendi duygularını daha çok dışa vurdukları bilinmektedir. Sosyalleşme süreci içerisinde toplumun bireylere sunduğu kaplara uygun olarak duygusal, anlayışlı, duygularını rahatça ifade eden tepki çeşitleri kız çocukları için desteklenirken, duygularını ifade etmeyen, güçlü ve bağımsız tepki çeşitleri ise erkek çocuklarda özendirilmektedir. Küçük yaştan itibaren söz konusu tepkileri içselleştirilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular benzer araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Aydın, 1996; Barr, D'alessandro ve Higgins, 2007; Ceyhan, 1993; Cowan,

Tablo 3. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Cinsiyetine Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	t	p
Kadın	114	72,08	8,87	2,67	<.05
Erkek	129	69,07	8,67		

2003; Çimer, 1998; Duru, 2002; Gini, 2007; Gültaş, 2007; Günaydın, 1999; Hojat, ve diğ., 2002; Öner, 2001; Rehber, 2007; Wied, Branje ve Meeus, 2007; Yıldırım, 2001). Ancak konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar kadınların empatik düzeyleri ile erkeklerin empatik düzeyleri arasında anlamlı farkın olmadığı yönündedir (Alisinaoğlu, 2000; Alver, 2003; Durmuşoğlu, 2001; Ercoşkun, 2005; Gönüllü, 2007; Önemlitürk, 1997; Vatansever, 2002).

Tablo-4'teki veriler incelendiğinde; bekâr personelin empatik eğilim düzeyleri evli personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>.05$). Elde edilen bu bulguda, evli bireylerin sorumlulukları ile beraber artan iş yükü ve tükenmişliğin etkili olabileceği düşünülmektedir. Evli olan kişilerin genelde çocuklarla ve ev işleriyle devamlı ilgilenmek durumunda kaldıklarından kendilerine yeteri kadar zaman ayıramamaktadırlar. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgunun, diğer benzer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmüştür (Alver, 2003; İşcen, 2006; Pınar, 2004; Pişmişoğlu, 1997). Ancak konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar; bekâr olanların empatik düzeyleri ile evli olanların empatik düzeyleri arasında farkın olmadığı yönündedir (Çıtak, 1998; Sevimligül, 2002 ve Yılmaz, 2005).

Tablo-5'teki empatik eğilim puan ortalamalarına bakıldığında, empatik

eğilim düzeyi puanları ortalaması, çalışan personelin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı görülmüştür. Yapılan varyans analizi sonucunda çalışan personelin eğitim düzeylerine göre empatik eğilim düzeyi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=.979$, $p=.403$) bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, lisans mezunu olanların oluşturduğu ($\bar{x}=72,79$) ile ortaöğretim mezunu olanların ($\bar{x}=69,87$) ve ön lisans mezunu olanların ($\bar{x}=69,31$) oluşturduğu gruplar arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark lisans mezunu olanların lehine çıkmıştır. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan personelin kişiler arası ilişkilerinde daha bilinçli, ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlarla baş etmede daha etkili olabileceği düşünülebilir. Kurumlarda eğitim seviyesi yüksek olan personel dikkate alındığında orta öğretim mezunu kişilerin genelde meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü mezunu oldukları, eğitimci ve uzman personeline lisans eğitimi süresinde pedagojik-formasyon, iletişim becerileri eğitimi aldıkları bilinmektedir. Özellikle uzman personel grubu içerisinde

Tablo 4. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Medeni Durumuna Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	t	p
Evli	164	69,89	8,42	1,52	<.05
Bekâr	79	71,73	9,70		

Tablo 5. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Eğitim Durumuna Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
İlköğretim	14	66,28	11,14		
Ortaöğretim	107	69,87	8,70	3,295	<.05
Ön Lisans	45	69,31	9,12		
Lisans ve üstü	77	72,79	8,13		

yer alan psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının lisans eğitimi boyunca kişiler arası ilişkiler ve psikoloji dersleri almaları söz konusu meslek gruplarının empatik eğilim düzeylerinin yüksek olmasını sağlamaktadır. Bununla beraber lisans mezunu personelin statü ve maaşlarının yüksek oluşu, empatik eğilim düzeylerinin yükselmesini etkilemiş olacağı düşünülmektedir. Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde eğitim seviyesi yükseldikçe empatik eğilim düzeyinin de yükseleceği yönündedir (Halıcıoğlu, 2004; Sevimgül, 2002; Tutuk, Derya ve Doğan, 2002).

Tablo-6'daki veriler incelendiğinde; çocuk sahibi olmayan personelin empatik eğilim düzeyleri çocuk sahibi olan personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>.05$). Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Yılmaz, 2005; Pişmişoğlu, 1997; Kılıç, 2005).

Tablo-7'deki veriler incelendiğinde; personelin kurumda çalışama süresi arttıkça empatik eğilim düzeylerinin düştüğü görülmüştür Ancak yapılan

varyans analizi sonucunda çalışan personelin empatik eğilim düzeyi ortalaması, personelin çalışma süresi azaldıkça yükselmesine rağmen, bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Meslekte çalışma süresi arttıkça empatik eğilim düzeyinde görülen düşüşün çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında üstlenilen görevin ağırlığı ve çalışan kurum personelinin mesleki tükenmişliği ni akla getirmektedir. Araştırmanın bu bulgusu bazı araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Çimer, 1998; Günaydın, 1999; İşcen, 2006; Kılıç, 2005; Sevimgül, 2002). Bu konudaki araştırmalarda farklı sonuçlara da ulaşıldığı görülmektedir (Taşdemir,1999; Pişmişoğlu, 1997).

Tablo-8'deki veriler incelendiğinde; çalıştığı kurumdan memnun olan personelin empatik eğilim düzeyleri memnun olmayan personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir. Ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>.05$).Çalıştıkları kurumdan memnun olan personelin ilişkilerine daha fazla yoğunlaşabilecektir. Kişilerin çalıştıkları kurumdan memnuniyetleri etkileyen en önemli nedenlerinde

Tablo 6. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çocuk Sahibi Olup-Olmamalarına Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	t	p
Çocuk Sahibi Olanlar	152	69,88	8,29	1,36	>.05
Çocuk Sahibi Olmayanlar	91	71,49	9,75		

Tablo 7. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalışma Süresine Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
1-5 yıl	131	71,72	9,03	2,957	>.05
6-10 yıl	34	69,76	9,78		
11 ve üstü yıl	78	68,73	7,94		

Tablo 8. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalıştıkları Kurumdan Memnun Olup-Olamama Durumuna Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	t	p
Memnunum	180	71,12	8,63	1,90	>.05
Memnun Değilim	63	68,66	9,39		

biri de iş arkadaşları ile olan ilişkileridir. İnsan bir gruba ait olma ihtiyacı hissetmek ve o grup tarafından sevilme beğenilmek ve kabul görmek ister. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personel kabul gördüğü, sevildiği bir ortamda çalıştıkları oranda hem işin kendisini hem de sosyal ortamını benimser ve sahiplenir. Empatinin ilişkileri düzenleyici ve yapıcı özelliği göz önüne alındığında, çalıştığı kurumu sevmenin en önemli şartlarından birinin de birlikte çalışılan kişilerle kurulan ilişkinin niteliğidir. Diğer yandan çalışma yaşamındaki olumsuz süreçler çalışma dışı yaşamı da olumsuz etkilemektedir. Araştırmanın bu bulgusu Pınar (2004) ve Pişmişoğlu (1997) araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Tablo-9'daki veriler incelendiğinde, uzman personelin empatik eğilim

düzeyinin idari personel, eğitim personeli ve yardımcı personelin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu görülmüştür. Ancak yapılan varyans analizi sonucunda çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan uzman personelin empatik eğilim puan ortalaması; idari personel, eğitim personeli ve yardımcı personelin empatik eğilim puan ortalamalarından yüksek olmasına rağmen, bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Araştırmanın bu bulgusu incelendiğinde; uzman personelin empatik eğilim düzeylerinin diğer gruplara göre daha yüksek olduğu ancak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Bu sonuç; uzman personelin kendi bilgi ve becerilerini çalıştıkları kurumda yansıtamamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocuk yuvaları ve

Tablo 9. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalıştıkları Kurumdaki Görevine Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
İdari Personel	44	70,47	7,74	2,464	>.05
Uzman Personel	40	73,50	8,22		
Eğitim Personeli	51	71,00	8,81		
Yardımcı Personel	108	69,13	9,38		

yetiştirme yurtlarında kalan çocukların ve ergenlerin yaşamış oldukları sorunlar dikkate alındığında her kurumda bir psikolog ve sosyal hizmet uzmanının çalışması iki meslek gurubu üyeleri için de ağır olmaktadır. Çalıştıkları kurumun iş yükünden dolayı bilgi ve becerilerini profesyonelce uygulama imkânından yoksun olan uzman personel gurubunun empatik eğilim düzeylerinin beklentinin altında kalmasına neden olmuş olabilir. Konuyla ilgili yapılan benzer çalışmalarda farklı sonuçlar bulunmuştur. Alver (2003), çeşitli kamu kurum ver kuruluşlarında çalışanların empatik becerileri üzerine yapmış olduğu araştırmasında çalışanların kurumlardaki mesleklerine göre empatik beceri düzeylerinde farklılıklar olduğunu. Çimer (1998), çeşitli meslek gruplarının empatik eğilimleri üzerine yapmış olduğu araştırma sonucunda insanlar ile ilişkiyi içeren ve temel alan meslek grubu üyelerinin empatik eğilim düzeylerinin diğer meslek grubu üyelerinden daha yüksek aldığı görülmüştür. İşcen (2006), yapmış olduğu araştırmada; onkoloji servisinde çalışan uzmanların empatik düzeylerinin asistanların empatik düzeylerinden belirgin bir şekilde yüksek olduğudur.

Tablo-10'daki veriler incelendiğinde, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelden en yüksek ortalamaya kendini koruyucu olarak algılayan grup sahiptir. Çocuk yuvaları ve

yetiştirme yurtlarında kendilerini demokratik ve koruyucu olarak algılayan personelin empatik eğilim düzeylerinin kendilerini otoriter ve ilgisiz olarak algılan personelin empatik eğilim düzeylerinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=7.783, p=.504$) bulunduğu varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Tablo-1'deki değerlere bakıldığında; elde edilen F değeri (6,950); çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin kendilerini algılama biçimlerine göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($p<.05$). Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, kendini demokratik olarak algılayan personelin oluşturduğu grup ($\bar{x} = 71,34$) ile kendini ilgisiz olarak algılayanlar ($\bar{x} = 59,44$) arasında; kendini otoriter olarak algılayanlar ($\bar{x} = 67,79$) ile kendilerini koruyucu ($\bar{x} = 71,65$) ve ilgisiz ($\bar{x} = 59,44$) olarak algılayanlar arasında; kendilerini koruyucu olarak algılayanlar ($\bar{x} = 71,65$) ile kendini ilgisiz ($\bar{x} = 59,44$) olarak algılayanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.05$). Çalışma Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki kurumları kapsamaması ve bu kurumlarda

Tablo 10. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalıştıkları Kurumdaki Görevine Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
Demokratik	136	71,34	8,24		
Otoriter	34	67,79	8,47	6,950	<.05
Koruyucu	64	71,65	9,07		
İlgisiz	9	59,44	10,17		

çalışanların genel olarak kendi memleketlerinde çalıştıkları düşünülürse, kendini koruyucu olarak kabul etmenin Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde daha olumlu olarak algılandığı düşünülebilir. Ayrıca, kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin gerek fiziksel gerekse de psikolojik olarak korunmaya ihtiyaç duyması kurum çalışanlarının kendilerini koruyucu olarak algılamalarına neden olmuş olabilir. Bunun yanında empatinin en belirleyici değişkenlerinden biri olan karşındaki insanlara yardım etme ve şefkat gösterme davranışları çalışan kurum personeli tarafından koruyucu tutum içinde algılanmış olabilir. Araştırma bulgusu Ceyhan'ın (1993), kendi anne babalarının tutumlarını demokratik olarak algılayan kişilerin empatik düzeylerinin anne babalarını ilgisiz ve otoriter olarak algılayan kişilerden daha yüksek olduğunu bulduğu araştırma sonuçlarıyla paralellik taşımaktadır.

Tablo-11'deki veriler incelendiğinde, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin maaşı arttıkça empatik eğilim puan ortalamalarının yükseldiği görülmüştür. Yapılan varyans analizi sonucunda çalışan personelin aldığı maaşa göre empatik eğilim düzeyi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Gözlenen bu farkların anlamlı olup olmadığını incelemek için varyans analizi öncesi Levene's Varyansların Homojenlik Testi yapılmış olup ($F=1,050$, $p=.371$) bulunduğu

varyansların homojen olduğu saptanmıştır. Empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Bu sonuç üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonucunda, 1001–1500 YTL maaş alanların oluşturduğu ($\bar{x}=72,72$) ile 751–1000 YTL maaş alanların ($\bar{x}=68,52$) ve 500 YTL ve aşağısı maaş alanların ($\bar{x}=68,10$) oluşturduğu gruplar arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark 1001–1500 YTL maaş alanların lehine çıkmıştır. Diğer gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak gelire sahip olması çevresinde kurmuş olduğu ilişkilere daha fazla yoğunlaşmasını kolaylaştırabilir. Ekonomik gelirin düşük olması kişinin kendinin veya sorumluluğunu üstlendiği insanların gereksinimlerini yeterince karşılayamamasına neden olmaktadır. Kişinin gereksinimlerini karşılayamaması çevrede var olan imkânlardan yeterince faydalanamaması ilişkileri üzerine yoğunlaşmasına engel olabilmektedir. Fiziksel ihtiyaçları karşılamakta sorunlar yaşayan kişi sosyal ihtiyaçlarını göz ardı etmek zorunda kalabilir. Bu araştırma bulgusu Ceyhan'ın (1993), aile gelirini yeterli bulan anne ve babanın empatik eğilim düzeylerinin aile gelirini yeterli bulmayan anne ve babanın empatik eğilim düzeyinden yüksek olduğu

Tablo 11. Empatik Eğilim Düzeyinin Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Çalıştıkları Kurumdaki Görevine Göre Analizi

	n	\bar{x}	Ss	F	p
500 YTL ve aşağısı	20	68,10	11,14		
501–750 YTL	56	71,28	8,83	3,867	<.05
751–1000	88	68,52	7,83		
1001–1500	79	72,72	8,92		

araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

(1) Çocuk yuvalarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyleri yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeyinden yüksek olmasına rağmen bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. (2) En yüksek empatik eğilim puan ortalaması yaşça büyük olan gruba ait olmasına rağmen yapılan varyans analizi sonucu çalışan personelin yaşlarına göre empatik eğilim düzeyi puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. (3) Kadın personelin empatik eğilim düzeyleri erkek personelin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu görülmüştür. (4) Bekâr personelin empatik eğilim düzeyleri evli personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. (5) Çalışan personelin eğitim düzeylerine göre empatik eğilim düzeyi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. (6) Çocuk sahibi olmayan personelin empatik eğilim düzeyleri çocuk sahibi olan personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. (7) Personelin çalışma süresi azaldıkça empatik eğilim düzeyi yükselmesine rağmen, puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. (8) Çalıştığı kurumdan memnun olan personelin empatik eğilim düzeyleri memnun olmayan personelin empatik eğilim düzeyinden yüksektir. Ancak bu puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. (9) Uzman personelin empatik eğilim düzeyinin idari personel, eğitim personeli ve yardımcı personelin empatik eğilim düzeylerinden yüksek

olduğu görülmüştür. (10) Kendilerini demokratik ve koruyucu olarak algılayan personelin empatik eğilim düzeylerinin kendilerini otoriter ve ilgisiz olarak algılayan personelin empatik eğilim düzeylerinden daha yüksek olduğu gözlenmiştir. (11) Çalışan personelin maaşı arttıkça empatik eğilim puan ortalamalarının yükseldiği görülmüştür

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerini arttırma ve geliştirmeye dönük bazı önerilerde bulunabilir:

1. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışacak personel seçiminde kurumda kalan çocuk ve gençlerin psikolojik ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak nitelikli personel seçiminin yapılması sağlanabilir.
2. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışacak personelin seçiminde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün psikoloji, psikolojik danışmanlık ve eğitim bilimleri alanında uzman olan personelden yararlanarak söz konusu kurumlarda çalışmaya aday personelin çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında kalan çocuk ve gençlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine ilişkin bilgilere sahip, duyarlı kişilerin seçilmesi sağlanmalıdır.
3. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında kalan çocuklar için personelin tutum ve davranışları çok kritik bir öneme sahiptir. Bundan dolayı söz konusu kurumlarda çalışacak, çocuk ve gençlerin psikolojik, sosyal ve duygusal sorunlarının çözümünde katkı sağlayabilecek kişilik yapılarının belirlenmesi amacıyla bilimsel araştırmalar yapılmalı ve bu

kişilik yapılarına sahip kişilerin çalıştırılması sağlanmalıdır.

4. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerini arttırıcı, geliştirici grup çalışmaları yapılabilir, etkili iletişim yolları öğretilebilir. Çocuk ve gençlerin yetiştirilmesinden birinci dereceden sorumlu olan kurum personeline empatik anlayışın önemi kavratılabilir.
5. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin gelişimsel ve psikolojik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanması, çocuk ve gençlere daha anlayışlı ve sabırlı yaklaşımına önemli katkılar sağlayabilir.
6. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin yaşayacakları sorunların çözümünde etkili olabilecek yeterli sayıda ve nitelikte uzman personel (psikolojik danışman, psikolog) sağlanmalıdır.
7. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin sayıca az olmasından dolayı kurumlarda kalan çocuk ve gençlerin duygusal gereksinimlerinin karşılanmasında problemler yaşanmaktadır. Ayrıca personel sayısının yetersiz olması personelin iş yükünün fazla olmasına ve tükenmesine neden olmaktadır. Söz konusu nedenlerden dolayı kurumlarda çalışan uzman ve nitelikli personel sayısının artırılması gerekmektedir.
8. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personel arasında sosyal ilişkiler arttırıcı faaliyetler (toplu yemekler, eğlenceler ve geziler düzenlemek gibi) daha fazla yer

verilebilir. Böylece kurum çalışanlarının birbirleriyle kaynaşmaları sağlanabilir.

9. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin daha rahat daha istekli görev yapmalarını sağlayacak (ek ücret, kademe ilerlemesi vb.) önlemler alınabilir.
10. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerini arttıracak, karşıdaki kişilerin duygu ve düşüncelerini anlamaya yönelik becerileri yükseltebilecek etmenlerin belirlenmesine yönelik bilimsel araştırmalar yapılarak, bunun sonucunda empatik beceri eğitimi verilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, N. (1994). *Terapötik iletişim kişilerarası ilişkiler*. (2. Baskı). Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Akay, A.P., Taş, F.V., Baykara, B., Miral, S. ve Yemez, B. (2005). Bir kız öğrenci yurdu personelinin ruh sağlığı ve iletişim becerileri, *Yeni Symposium*, 43(2): 64-68
- Alisinanoğlu, F. ve Köksal, A. (2000). Gençlerin ben durumları (ego state) ve empatik becerilerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 11-16.
- Alver, B. (2003). *Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların empatik becerileri, karar stratejileri ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, A. (1996). *Empatik becerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, T. (1999). *Yetiştirme yurdu ile ailesi yanında kalan öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin okul başarılarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barr, J. J., & D'alessandro, H. A. (2007). Adolescent empathy and prosocial behavior in the multidimensional context of school culture. *The Journal of Genetic Psychology*, 168 (3), 231-250.

- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya muhtaç çocuklar ve s. o. s. çocuk köyleri, *Özel Eğitim Dergisi*, 3 (2/1), 3-10.
- Bower, B. (1998). Orphanages improve image in child care. *Science Service*, 154 (15), 230.
- Büyükdöztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. İstanbul: Pegem Yayıncılık.
- Büyüksolak, N. (1995). *Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı yuvalarda kalan ve ilkokul üçüncü sınıfa devam eden çocukların akademik başarılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ceyhan, A. A. (1993). *Ana-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Corey, G. (1990). *Theory and practice of group counselling*. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Conte, C. (2009). *Advanced techniques for counseling and psychotherapy*. New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Cowan, G., & Khatchadourian, D. (2003). Empathy, ways of knowing, and interdependence as mediators of gender differences in attitudes toward hate speech and freedom of speech. *Psychology of Women Quarterly*, 27, 300-308.
- Çıtak, G. (1998). *Hemşirelik yüksekokulu öğretim elemanlarının empatik beceri ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Çimer, Ö. (1998). *Çeşitli meslek gruplarında çalışan kişilerin empatik eğilimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dökmen, Ü. (2000). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. (14.Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duru, E. (2002). *Öğretmen adaylarında empati-yardım etme eğilimi ilişkisi ve yardım etme eğiliminin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Durmuşoğlu, Z. (2001). *Başaçıkma davranışları üzerinde kişilerarası stres ve empatik eğilim düzeyi etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Dryden, W., & Mytton, J. (1999). *Four approaches to counselling and psychotherapy*. New York: Routledge.
- Ercoşkun, M. H. (2005). *Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Erim, B. (2001). *Yetiştirme yurtlarında ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin, benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal destek sistemleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fabrykowski, K. N. (2004). Care and education of orphaned children in Poland. *Early Child Development and Care*, 174 (7-8), 621-627.
- Flanagan, J. S., & Flanagan, R.S. (2004). *Counseling and psychotherapy theories in context and practice*. New Jersey: John Wiley ve Sons, Inc.
- Frank, D. A., Klas, P. E., Earls, F., & Eisenberg, L. (1996). Infants and young children in orphanages: One view from pediatrics and child psychiatry. *Pediatrics*, 97 (4): 569-578.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B.,m & Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33, 467-476.
- Gönüllü, İ. (2007). *Ankara üniversitesi tıp fakültesinde paralel yürütülen farklı eğitim sistemleriyle öğrenim gören dönem öğrencilerinin "empati" beceri düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güldağ, S. (2007). *Düzce Çakırlar İlköğretim Okulunda okuyan öğrencilerin ebeveynlerinin empatik düzeylerinin ailelerin sosyo ekonomik yapılarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Günaydın, M. (1999). *Ortaöğretim kurullarında çalışan öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma eğilimi düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Gürvardar, D. (2001). *Yetiştirme yurdunda yetişen çocuklar ile ana-baba yanında yetişen çocukların umutsuzluk düzeyinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Hackney, H., & Cormier, S. (2008). Psikolojik dayanışma ilke ve teknikleri: psikolojik yardım süre-

- ci el kitabı. (çev: T. Erene ve S. Aydemir Sevim). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Halıcıoğlu, İ. U. (2004). *Annelerin empatik beceri düzeyi ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hassan, Y. ve Argoob, M. (2006). The children living in orphanages in Kashmir: An exploration of their nurture, nature and needs. *JK-Practitioner*, 13 (11), 49-52.
- Hojat, M., Gonnella, J. S., Nasca, T. J., Mangione, S., Vergare, M., & Magee, M. (2002). Physician empathy: Definition, components, measurement, and relationship to gender and specialty. *American Psychiatry*, 159: 1563-1569.
- İşcen, P. (2006). *Onkologların çatışma eğilimlerinin, empatik becerilerinin, iş doyumlarının ve stresle başa çıkma tarzlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kapkıran, N. (2010). Kişilerarası ilişkiler ve iletişimde empati. İçinde A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* (ss.123-150). Ankara: PegemA.
- Kılıç, S. (2005). İstanbul'da ki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kidman, R., Petrow, S. E., & Heyman, J. (2007). Africa's orphan crisis: two community-based models of care. *Aids Care*, 19(3), 326-329.
- Kutlu, M. (1992). *Yetiştirme yurdunda ve ailesi yanında kalan öğrencilerin özsaygı düzeylerini etkileyen bazı değişkenler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Kutlu, M. (1998). Yetiştirme yurdu öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 22 (10), 25-30.
- Kutlu, M. (2005). Yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 24(9), 89-105.
- Kutlu, M. (2006). Loneliness among turkish adolescents growing up in orphanages and family settings. *International Journal of Educational Reform*, 15 (3), 1056-7879.
- Margoob, A. M., Hassan, Y., Khan, A. Y., Singh, G. P., Malik, Y. A., Firdosi, M. M., & Ahmad, S.A. (2006). Psychiatric disorders among children living in orphanages, experience from Kashmir. *JK Practitioner*, 13(11), 53-55.
- Mercer, J., Sarner, L. ve Rosa, L. (2003). Attachment therapy on trial. ABD: Greenwood Publishing Group, Inc.
- Oleke, C., Blystad, A., Fylkesnes, K., & Tumwine, J. K. (2007). Constraints to educational opportunities of orphans: A community-based study from northern Uganda. *Aids Care*, 19(3), 361-368.
- Önemlitürk, D. (1997). *Lise yöneticilerinin kendini gerçekleştirme ve empatik düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Öner, N. (2001). *Farklı cinsiyet rol yönelimli kız ve erkek üniversite öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pala, M. (1999). *Çocuk yuvalarında ve aileleriyle birlikte yaşayan 7-11 yaş grubu çocuklarda yaratıcılığın incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pınar, G. (2004). *Doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pişmişoğlu, E. K. (1997). *Bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin empati düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Rehber, E. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Sarper, N. (2001). *Yetiştirme yurdunda yetişen çocuklar ile ana-baba yanında yetişen çocukların denetim odaklarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Serbin, L. A. (1995). Research on international adoption: Implications for developmental theory and social policy. *International Journal Of Behavioral Development*, 20 (1), 83-92.
- Sevimligül, G. (2002). *Hemşirelerin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., & Hızlı, F. G. (2005). Şimdi ve burada terapisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 6, 274-280.

- Şimşek, F., Ulukol, B., & Bingöler, B. (2004). Çocuk istismarına disiplin penceresinden bakış. *Adli Bilimler Dergisi / Turkish Journal of Forensic Sciences*, 3 (1), 47-52.
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Taşdemir, G. (1999). *Ege üniversitesi uygulama ve araştırma hastanesinde çalışan hemşirelerin empatik eğilim ve iş doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Taussig, H. N., Clyman, R. B., & Landsverk, J. (2001). Children who return home from foster care: A 6-year prospective study of behavioral health outcomes in adolescence. *Pediatrics*, 108 (1), 2-7.
- Topbas, M. (2004). İnsanlığın büyük bir ayıbı: Çocuk istismarı. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 3 (4), 76-80.
- Tıraşçı, Y., & Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal Zeka. *Klinik Psikiyatrisi*, 1,12-20.
- Tutuk, A., Derya, A. L., & Doğan, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6 (2), 36-41.
- Uygun, E. (2006). *Psikiyatri servisinde çalışan hemşirelerin empatik becerileri düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vatansever, M. (2002). *Farklı liselerde öğrenim gören öğrencilerin okullara girişte ve bitirirken sahip oldukları iletişim becerilerinin belirlenip kıyaslanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Wied, M., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2007). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. *Aggressive Behavior*, 33, 48-55.
- Yağmurlu, B., Berument, S. K., & Celimli, S. (2005). The role of institution and home contexts in theory of mind development. *Applied Developmental Psychology*, 26, 521- 537.
- Yıldırım, A. (2001). *Boşanma ile eşlerin empatik eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, A. (2005). *Eğitim yöneticilerinin empatik becerileri üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Yurttaş, A. (2001). *Sağlık meslek okulu öğrencilerinin empatik becerileri ile problem çözme becerilerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Zoroğlu, S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., & Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatrisi Dergisi*, 2(2),69-78.